

Det urgamle skænderi mellem litteratur og teater, en konflikt, som både Platon, Aristoteles og Sokrates har benævnt, eksisterer stadig. Spørgsmålet er, om der faktisk er tale om to væsensforskellige ontologier og genrer, eller om de overlapper og fusionerer, så de adskilte begreber ikke længere giver mening. Så hvad sker der i det mødepunkt og mellemrum, som opstår i kollisionen mellem to kunstarter, der både bevæger sig centripetalt hen mod hinanden og centrifugalt væk fra enhver form for møde eller kollision? Og handler det udelukkende om æstetiske forskelle eller betyder de kapitalistiske strukturer for teatrenes overlevelse også noget i tendensen til at sammensmelte de to genrer og hente litterære forlæg ind som scenekunst?

Et af kodeordene, som rækker udover det konfrontatoriske og det essentialistiske kan være adaptation, tilpasning, der før filmmediets fremkomst søsatte bølger af både kopier og transformationer fra den orale tradition til det nedskrevne ord, til epik, lyrik og drama til scenekunstens brug af litterære tekster. De antikke græske tragedier havde ophav i de græske myter om guderne, ligesom Shakespeares skuespil ofte byggede på, eller inddrog elementer fra religioner, mytologier, fabler, historiske begivenheder etc. I victoriatiden blev disse adaptationer inden for teatret dog ildeset. De blev en direkte kilde til anklager om kunstformens underlødighed, idet de blev set som udtryk for skuespil som massepopulær underholdning, der uafvendeligt ledte til teatrets æstetiske stagnation (Miller; Nicoll). Bevæger vi os op til samtiden ser vi et lignende mønster, hvor adaptationer bliver forbundet med "skuespil for masserne". Denne forestilling har grund i økonomiske forhold: således tjener teater- og scenekunstproduktioner baseret på litterært forlæg tre gange så meget som originale teaterproduktioner i billetindtægter, ligesom spilleperioden er væsentlige længere (Publishers Association). I Danmark har vi set højst succesfulde adaptationer som *Stolthed og fordom*, *Arven*, *Væggen*, *Anna Karenina*, *1001 nats eventyr*, *Faderen*, *Gengangere*, *En ideel ægtemand*, *Et drømmespil*, *Orlando*, *Meter i sekundet* og *Jeg anerkender ikke længere jeres autoritet*, ligesom den kommende sæson 25/26 lover klassikere som *Døden i Venedig*, *Romeo og Julie* samt dramatiseringer af helt aktuelle romaner som *Min geniale veninde* og *Ned fra himlen*. Omvendt ser vi også bevægelser fra teatrets til den trykte litteraturs domæne, idet teaterstykker skrives om til romaner, eller manuskripter til skuespil udgives som trykte bøger og derved indgår i det litterære kredsløb – her tænkes på fx Joan Rangs dramaer udgivet på eget forlag, Johannes Lilleøres Reumert-vindende stykke *Kannibalen* og librettoen fra den ligeledes Reumert-belønnede opera *Lisbon Floor*.

Digitaliseringen har naturligt spillet en afgørende rolle i blandingen af kunstformer, der har skabt nye transmediale praksisser og udgivelsesformer, ligesom hybridformer som radiodramaer og -fiktionaliseringer er blevet hyppigt anvendte modi til at forny litterære dramaer eller performative dimensioner i litterære tekster – det så vi bl.a. i forestillingen *Made in Yugoslavia* og ikke mindst i det næsten dogme-håndholdte live-kameras filmen af skuespillerne, og især deres ansigter forestillingen igennem, projekteret op på stort scenelærred i *Les Misérables*. Inspirationen af litterære forlæg og den teknologiske revolutions fremmarch skal ikke ses (kun) som funderet i kapitalistiske interesser i øget indtjening eller som kunstnerisk let-

købt omgang med originale litterære kilder, som efter en tur i scenekunstens gryde kan klaskes op på en scene i en letfordøjelig, bredt formidlet og digitalt integreret version. Især postmodernistisk filosofi, teori og dramatik har argumenteret for, at adaptation er lige så æstetisk nyskabende og unikt, selvom det baserer sig på litterære værker. Det tjener hverken litteraturen, teatret eller scenekunsten at tænke hierarkisk vertikalt og implicit negativt valoriseret omkring mødet mellem litteratur og teater. Som den canadiske teoretiker Linda Hutcheon skriver i sin stærkt indflydelsesrige bog *A Theory of Adaptation* fra 2006, så er adaptation en æstetisk skabende og fortolkende proces, som bliver til i samspil med historiske, kulturelle og sociale kontekster og som resulterer i sit eget unikke kunstværk. Nok kan man tale om gentagelse men ikke replikering, og at ét værk er skabt, tænkt eller skrevet først er ikke lig med at værket så følgerigt er uantastet originalt eller autoritativt. Med dette nummer sætter *Passage* fokus på såvel historiske som aktuelle udvekslinger mellem litteratur, drama og scenekunst.

Temanummeret indledes med en oversættelse af Olga Serveevna Gilyazovas teoretiske udredning: "Teater og litteratur – et ontologisk aspekt af forholdet mellem de to", som er en udvikling af den indflydelsesrige teatersemiotiker Erika Fischer-Lichte og dennes efterhånden kanoniserede tanker. Gilyazova undersøger teatrets og litteraturens respektive særkarakteristika formelt og filosofisk, ligesom der gives et bud på nutidens integration af specifik virkelighed generelt æstetisk og partikulært i scenekunsten.

Derefter indledes artikelsamlingen med en historisk tretrinsrakat – først i form af Birgit Erikssons dissekering af problemet med at være dramatisk helt i en prosaisk verden: Teatret spiller en stor rolle i Goethes *Wilhelm Meisters Læreår* (og for Goethe, som selv var teaterdirektør), og den berømte roman har via både teatreale og satiriske greb, fokus på modstillingen/glidningerne mellem det dramatiske og prosaiske og i dialog med tendenser i sidste del af 1700-tallet. Dernæst skiftes fra Goethe til en anden historisk tradition end det europæiske og i en hybridform for adaptation, nemlig radiodramaet. Steen Bille Jørgensen tager udgangspunkt i en undersøgelse af den afrikanske forfatter Ousmane Sembènes roman *Le Mandat* (1966), der adapteres som radiodrama og oversættes i Frankrig, Tyskland og Danmark i radiodramaets storhedstid i 60'erne og 70'erne. Gennem denne case fremhæver Bille Jørgensen radiodramaet som medium for kulturel oversættelse og viser, hvordan formen bliver udgangspunkt for udvekslinger, ikke blot mellem litteratur og teater, men også mellem kulturer. Mads Thygesen afrunder den historiske treenighed med sin diskussion af endnu en klassiker, Strindbergs *Frøken Julie*, hvor Katie Mitchells iscenesættelse anvender perspektivskifte, intertekstualitet og intermedialitet til bl.a. at italesætte og dramatisere forholdet mellem litteratur og teater.

Herefter vender vi blikket mod samtidens scenekunst: Først det moderne tyske teater i Peter M. Boenischs bidrag, der undersøger, hvordan instruktørerne Christopher Rüping og Pinar Karabulut repræsenterer en ny generation inden for *Regietheater*, hvor litterære tekster ikke blot dekonstrueres, men omskabes i dialog med samtidens følelser, værdikonflikter og kulturelle debatter. Asger Holde skriver om de nye danske forfattere og dramatikere Elias Sadaqs og Glenn Bechs queer-kodede, eksplicit politiske teater skrevet ud fra minoriteters perspektiver og socialklasser.

Billedet af et dybt socialt engageret samtidsteater suppleres af Cecilia Petterssons bidrag om fremstillinger af psykiatrien og psykisk sygdom i kontemporært svensk teater. Rebekka Boyding bidrager slutteligt med et æstetisk deskriptivt og reflekterende essay, hvor hun som iscenesætter beskriver den kunstneriske proces bagved og undervejs i opsætningen af romanen *Pigedyr*.

Passage 93 kommer således rundt i forholdet mellem teater og litteratur, på tværs af landegrænser og medier og traditioner, med udgangspunkt i historiske såvel som samtidige cases. Vi håber at nummeret giver anledning til fortsat refleksion over den gamle strid, dynamik og gensides udveksling mellem de to kunstarter.

Litteraturliste

Hutcheon, Linda (2012): *A Theory of Adaptation*, New York: Routledge.

Miller, Roberta (2017): "Nineteenth-century adaptations of Novels: The Paradox of Ephemerality", i Thomas Leitch (red.): *The Oxford Handbook of Adaptations*, Oxford: University of Oxford Press.

Nicoll, Allardyce (1930): *A History of English Drama 1660–1900*, Cambridge: Cambridge University Press.

Publishers Association (2018): "The Contribution of Publishing to the wider creative Industries", *Publishers Association*, 10. juli 2018, <https://www.publishers.org.uk/publications/publishings-contribution-to-the-wider-creative-industries>